

מעט על תרומת ביצית לאורו של הרמב"ם

מאת אדיר דחוח-הלוי

מגמת הפוסקים בימינו, כולל אלה אשר נחשבים כהולכים בדרכו של רבנו הרמב"ם, להסתייג מאד ולאסור תרומת ביציות. תפיסתם היא, שזהותו של העובר נקבעת לפי מקור הביצית, ולכן יש לאסור תרומת ביציות. כלומר, לפי שיטתם, אם הביצית היא של גויה – הולד גוי, ואם הביצית של ישראלית יש חשש לממזרות כי הולד הוא למעשה בן אשה אחרת, ושמה יישבח הדבר והולד לכשיגדל יישא לאשה את קרובת משפחתו ויוליד ממנה בנים ממזרים.

אמנם, הפוסקים הגדולים שהזכרנו אוסרים זאת די בצנעה, כי הם (בעיקר אלה אשר פוסקים לפי הרמב"ם) כבר חוששים מאד גם מדעת הקהל וגם מהממסד הרבני האשכנזי המחמיר, ושיקולי הפופולריות והחששות הכבדים פן יבולע להם ולמעמדם, משפיעים באופן עצום על פסיקת ההלכה שבידם. ואין זו דרך טובה, כי דתנו היא דת האמת, ועל הלכותיה ופסקיה להיות הלכות אמת ופסקי אמת, אשר אינם מושפעים מהבלי העולם הזה ותאוותיו.

וכבר לימדונו חכמי התלמוד אנשי האמת, שהדיינים היו פוסלים את עצמם מלדון את בעלי הדין שהיטיבו עמם בטובת ההנאה הפחותה והשולית ביותר, האם לא ראוי שזו תהיה גם דרך פסיקת ההלכה? כלומר שההלכה תיפסק ותוכרע אך ורק לפי הראיות האמתיות והשכל הישר? ברור שהתשובה היא כן, אך מי שכבר ממומן ומפוטם עשרות בשנים על-ידי הממסד הרבני אינו מסוגל להבין זאת, כי דעתו כבר נוטה נהיה ומשועבדת למגמות הפסיקה ו"רוח המפקד" של הממסד המסואב שהוא יונק מעטיבו.

א. כל הדברים בחזקת היתר

לצערנו, הכלל שכל הדברים בחזקת היתר עד שיוודע איסורן, לא קיים בימינו, במקומו המצוי פוסקי ההלכה כלל חדש: כל הדברים בחזקת איסור עד שיוודע היתרן. כלומר, כל דבר שאינך יודע בוודאות שהוא מותר נהג בו איסור, בעוד שלפי הרמב"ם והאמת, כל דבר שאינך יודע בוודאות שהוא אסור נהג בו היתר. וזה לשון קרי יוסף קאפח בהלכות חמץ ומצה, שם הוא זעק על החומרה לאסור תיבול מצת מצוה, וזה לשונו (עמ' שנט):

"והדברים מפליאים שמחפשים ראיות להיתר מה שאינו אסור כלל ואין בו שום נדנד של איסור, והטוען איסורו צריך להוכיח את האיסור, ולא שהמתיר צריך להוכיח את ההיתר, כי כל הדברים בחזקת היתר עד שיוודע איסורן, וכפי שכלל לנו רבנו בתשובתו הגדולה בעניין תחומין הובאה לעיל בהלכות שבת פכ"ז, והיא בתשובתיו סי' שי, וז"ל: 'ואילו אסרנו כל דבר שהוא ודאי מותר, מחמת ספק איסורא שאפשר שיימצא בסוג אותו הוודאי או בימינו, כי אז היינו אוסרים כל המותרות כולן, וכבר ביארנו בכלל העיקרים שביארנום, שהדברים כולם מותרים מהתורה זולתי מה שנתברר איסורו' וכו' ע"ש".

תפישת ההלכה בימינו ומגמתה להחמיר ולהגביל, שיבשה את הכלל ההלכתי החשוב הזה, וכל מי שמבקש היום להתיר דבר מה, מראש נתפס כטועה. שיבוש זה גורם לכך, שבימינו מי שרוצה להתיר דבר מה זקוק לשני דברים: האחד, להוכיח שהוא צודק לפי ההלכה; והאחר, לזהות את טעות האוסרים ולבארה. כל עוד הוא לא יוכיח את שני הדברים הללו, תרבוץ מעל

המתיר עננה של ספקות, שמא אינו בקי בהלכה, שמא אינו מן המהדרין, ושמא הוא קל דעת או אפילו כופר ואפיקורוס שחולק על רבנים "גדולים" ומקל בעניינים חמורים.

ב. מדוע לאסור תרומת ביצית?

השאלה היסודית הברורה והמובנת מאליה, לא נשאלת בעולם ההלכה המעוות של ימינו: מדוע בכלל לאסור תרומת ביציות? היש ראייה מן התורה? מן הנביאים? מן הכתובים? היש בכללי ההלכה שבידינו ראייה להחליט ולקבוע שדין הביצית כדין הולד שיצא מהרחם? או סתם דמיונם הפורה הרווי בהזיות מאגיות מחמירות פרו-נוצריות דחף אותם לסבור כן?

לי נראה ברור, שאין שום בעיה עם תרומת ביצית מכל אשה, ולא רק כי מחקרים מדעיים מוכיחים שהרחם הוא בעל ההשפעה הגדולה והמכרעת על התפתחות העובר, ובהרבה יותר מהשפעת הביצית – **אלא מפני שכל מה שלא אסרה תורה – מותר הוא**. כלומר, התורה אסרה **לבוא על** הגויה ועל הקדשה, כדי שעם-ישראל לא יהיה פרוץ בזימה ובתאוות המין כגויים, ובנוסף לכך התורה אסרה **לבוא על** העריות כדי שלא להשחית את חיי המשפחה בישראל, וזה כל מה שאסרה תורה **ותו לא!**

ובמלים אחרות, רק ולד שנולד כתוצאה מ**ביאה אסורה** של עריות הוא בגדר ממזר! שהרי הסיבה שהתורה קבעה שהולד ממזר הוא כדי להרחיק מן העריות, וכמו שכותב רבנו במורה (ג, מט): "וכדי להרחיק מן העריות נאסר שיבא ממזר על בת ישראל, כדי שידע הנואף והנואפת שאם הם עושים זאת, הרי הם פוגמים בזרעם פגם שאין לו תרופה לעולם". האם יש לנו בתרומת ביצית נואף ונואפת? האם יש כאן **ביאה אסורה** אשר פוגעת בחיי המשפחה? האם חיי המשפחה ניזוקים באיזו שהיא צורה? ואפילו אם אותו ולד יתחתן עם קרובתו כביכול, האם הוא נולד מביאה אסורה של נואף ונואפת אשר מחריבה משפחות, כדי שיהיה לו שם של ממזר?! והלא בהולדתו לא התרחשה שום תועבה?!

כמו כן, מי שטוען שזהות הולד נקבעת לפי הביצית שוגה מאד לפי דעתי, כי זהות הולד לפי התורה נקבעת באופן ברור לא לפי הביצית, אלא לפי היולדת שהולד **יצא מרחמה!**

ושמא יקשה המקשה ויאמר, והלא בעת מתן תורה לא היו מעבדות לשאיבת ביציות ולא היו טיפולי הפריית מבחנה, אם כן לכאורה, אין ראייה ממה **שהתורה לא אסרה** כדי להתיר, שהרי המציאות הזו לא הייתה קיימת בעת מתן תורה. ובכן, מי שיטען כזאת כופר למעשה ביסודות הדת: שתורת משה נצחית ושהיא ניתנה לנו ממקור אלהי – שהרי איך יעלה על הדעת שהקב"ה ייתן תורה, ולא יידע שבמהלך התפתחות האנושות המדע יתקדם באופן כזה עד שתתאפשר תרומת ביצית והפריית מבחנה?

אלא, אין לי ספק שהקב"ה ידע זאת בידיעתו שאיננה כידיעתנו, ואף-על-פי-כן הוא לא הניח לנו בתורה שום מקום ללמוד שלביצית יש מעמד של תינוק שיצא מרחם אמו. אדרבה, כפי שנראה לקמן, לעובר שנמצא ברחם אמו אין מעמד של נפש, כל שכן וקל וחומר לביצית שעדיין לא הופרתה, שאיננה ולא כלום, ואין להתייחס אליה באופן מיסטי כביכול היא נושאת מטען רוחני אלהי אשר מגדיר אותה כ"ישראלית" או כ"גויה".

לדעת חז"ל, העובר במשך כל תשעת חודשי ההיריון **אינו בגדר נפש**, כלומר הוא אינו בגדר יהודי או גוי, אלא הוא בגדר עובר בעלמא שמי שהורגו אינו חייב עליו מאומה, ודיניו נידונים

בהלכות חובל ומזיק ולא בהלכות רוצח ושמירת הנפש! (ראו מאמרי: "הפלת עובר במשנת הרמב"ם"). ואם הולד במשך תשעה חודשים שלמים אינו בגדר נפש כלל, אלא הוא בגדר איבר ככל האיברים, כל שכן וקל וחומר דין הביצית – וכי יעלה על הדעת להגדיר ביצית כביצית "ישראלית" או כביצית "גויה"?

אין שום מקום אפוא להמצאת ההיקש השגוי, שלפיו כביכול דין הביצית כדון הולד שיצא מן הרחם, ולמיטב הבנתי אין להיקש זה שום ביסוס בכללי ההלכה.

יסוד החומרה הרעה הזו הוא בהיסחפות אחר המחמירים יוצאי ארץ אדום, אשר מחפשים בנרות דרכים להחמיר ולרומם את "גדולתם" המדומה, ומעלים אינסוף הנחות והיקשים פלפוליים שאין להם כל ביסוס אמתי, ולמרות זאת הם מציגים מצג שווא – כביכול האקסיומות השגויות שהם מנחילים לנו ניתנו מפי משה רבנו בהר סיני. כאילו משה רבנו החליט שזהות העובר נקבעת לפי הביצית, אולם האמת רחוקה משקריהם לחלוטין!

תורת משה איננה דת מיסטית הזייתית, אלא לדעת רבנו במורה (ג, כח) מטרת כל המצוות: "בין שהייתה ציווי או אזהרה, תהיה מטרתה סילוק עוול, או זירוז על מידה נעלה המביאה ליחסים טובים בין בני אדם, או מתן השקפה נכונה שצריך להיות בה בדעה". ואיזה עוול או נזק עלול להיגרם לתא המשפחתי אם אשה תיקח ביצית מגויה? אדרבה, החומרות הללו האסורות על האשה להרות, עלולות לגרום לנזק נפשי עצום הנובע מתסכול עמוק של האשה שאינה מסוגלת לממש את שאיפתה וכמיהתה לילד, וערגתה זו של האשה גדולה אפילו יותר מאהבתה את החיים – "וְיִתְאָמֵר אֶל יַעֲקֹב הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין יִמְתֶּה אֲנֹכִי" (בר' ל, א).

שגיאתם הזו נובעת מתפיסתם את המצוות כמעשים שיש להם השפעה מאגית, כביכול אם הביצית היא של גויה הדבר משפיע באופן **מיסטי** על הולד וזאת סכלות שאין כמותה. וכמו שהם שוגים לסבור שמי שאוכל מאכלות אסורות גורם לנזק מיסטי בלתי הפיך לנפשו, כך הם שוגים לסבור שהביצית קובעת את זהות הולד. ואני תמה, אם ישתילו לישראלית רחם של אשה גויה, האם גם אז הם יטענו שילדיה גויים?! ואם ישתילו לישראלית לב של גויה, וכי יעלה על הדעת לומר שהאשה הזו היא רק 50% או 75% ישראלית?

כאמור, כל התפיסות ההזויות הללו מקורן בנצרות המאגית האלילית אשר ספוגה בהזיות וחומרות מיסטיות, השקפותיה המעוותות חדרו עמוק לעולם ההלכה, ופוסקי ההלכה בימינו פוסקים הלכות כאשר בבסיסן ניצבות תפישות מאגיות הזייתיות. ואין זו דרך האמת, אלא כל המצוות מעוגנות בחיי המעשה ויש להן טעמים הגיוניים ופשוטים, ומי שטיהר את שכלו מהדמיונות ועדיין לא החדיר למוחו את הדעות הקדומות שהממסד הרבני לדורותיו מלעט אותנו בהן, יבין בקלות את דבריי.

ראוי לציין, כי גם לפי שיטתם המשובשת אין לאסור תרומת ביציות **מישראלית**, שהרי כדרכם הם "אינן בקיאינן" ולכן הם סוברים שהולד מביצית של גויה הוא רק "ספק גוי", והולד מביצית של ישראלית הוא רק "ספק ישראלי", ולכן איני מבין כלל מדוע הם מחמירים? שהרי גם לפי שיטתם, ספק-ספק דאורייתא הוא דרבנן, וספק דרבנן לקולא! כלומר, ספק אחד – אם הולד הוא של התורמת הישראלית או של אמו שיצא מרחמה, וספק שני – אם יינשא אי פעם לקרובתו. והבאתי את הדיון הזה, רק כדי להראות שגם לשיטתם אין כל בעיה, אך תפיסתם המחמירה עיוותה את דמותם הרוחנית וצלם האלוה שבהם מצטמק ורע לו מאד...

ג. תרומת זרע

לפי שיטתנו, גם תרומת זרע איננה גורמת ליצירת ממצרים, מפני שלא התרחשה שום תועבה בפועל. ברם, לפי דעתנו ראוי לאסור תרומת זרע, ובמקום שנתגלה לנו שהיו נישואים בין אחים ואחיות לאותו תורם זרע, יש להתייחס לבניהם כממצרים מדברי סופרים. ברם ישאל השואל ובצדק, מדוע ראוי להחמיר בעניין זה יותר מאשר בתרומת ביצית? נעיין יחדיו בדברי רבנו בספרו "מורה הנבוכים" (ג, מט), ולאורם נבין את ההבדל הגדול שבין העניינים, וכה דברי רבנו:

"ואומר, מן הידוע כי הידידים דבר שהאדם זקוק לו כל ימי חייו, וכבר ביאר את זה אריסטו בתשיעי מספר המידות: בזמן בריאותו ואושרו יתענג בחברתם לו, ובזמן מצוקתו יזדקק להם, ובזמן זקנתו וחולשת גופו יעזר בהם. ועניין זה מצוי בבנים יותר וחשוב [יותר], וכן בקרובים [=שאר הקרובים], אלא שהאחוה והאהבה והעזרה נעשית שלמה בקרובים ביחס [=שיש ביניהם קשר משפחתי], עד שאפילו השבט האחד, כאשר אב אחד כוללם, ואפילו רחוק, תהיה ביניהם מחמת כך אהבה ועזרה זה לזה, וחמלה זה על זה **שהיא החשובה ביותר במטרות התורה**".

כלומר, כאשר אדם נולד לאם יחידה מאב בלתי ידוע, ייעדר מחייו אחד הדברים שהוא זקוק להם יותר מכל בעולם הזה, והוא: אב ומשפחה תומכת אוהבת ועוזרת. עד שאומר רבנו שהאהבה והעזרה נעשית שלמה [רק] בין אלה שיש ביניהם קשרי משפחה. ומכיוון שאחת ממטרות התורה הגדולות ביותר שנאהב, נעזור ונחמול זה על זה, עקירת המטרה הזאת או פגיעה קשה בה, מהווה עבירה חמורה הנוגדת באופן יסודי ביותר את מטרות התורה.

עוד כותב רבנו שם:

"ומחמת עניין זה נאסרה הקדשה, למה שיש בכך מהפסד הייחוסים, ויהיה הנולד ממנה זר לבני אדם, אינו מכיר לעצמו משפחה [=חמימות בית ומשפחה], ולא שום משפחה מכירה אותו, וזה מצב גרוע מאוד בשבילו ובשביל יולדו [=נראה שהכוונה לאם, וכעין מה שאמרו: שקורא 'אבא' ואמו משתקתו] (מרי שם)".

ולכן נראה, שראוי להחמיר בעניין תרומת זרע, בשל ההפסד העצום שבהולדת תינוק ללא אבא וללא משפחה מצד האבא.

ד. יסודות מגמת ההחמרה

מגמת ההחמרה שראינו לעיל בעניין תרומת ביציות, חדרה ופשתה לכל תחומי ההלכה, ויש לשאול, היכן נולדה מגמה זו ומדוע היא ממשיכה לצמוח ולהתפתח באלף השנים האחרונות? מדוע היא לעולם לא יודעת שָׁבְעָה? מדוע היא רק הולכת ומתעצמת? לפי דעתי, יש לכך שתי סיבות מרכזיות:

א) השפעה נוצרית – הולדתה של מגמת ההחמרה היא בארצות אירופה, שם פשתה הדת הנוצרית אשר מקדשת את הסגפנות ואת ההחמרה. בדת הנוצרית מעלתו של אדם וקרבתו לאל נקבעת כביכול לפי מידת סגפנותו מהנאות העולם הזה. הדת הנוצרית רואה בכומרית "בני האלהים" ובזכות סגפנותם כלפי חוץ, הם זוכים למעמד של מעין אלהים עלי אדמות, וכך מוצדקות שלל טובות ההנאה המפליגות והמושחתות הנלוות למעמדם "האלהי".

דת משה באשכנז פשטה צורה ולבשה צורה חדשה שהושפעה מאד מן הנצרות ("וַיִּתְעַרְבוּ: בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מֵעֲשִׂיהֶם"; תה' קו, לה), ולכן הם רואים בסגפנות ככלי מרכזי לניפוח הערצת ההמון לגדוליהם "הסגפניים", וככלי להערכת גדולתו של אדם בכלל. השפעות חמורות נוספות היו לנצרות על יהודי אירופה, ואוסיף שתי דוגמאות:

א.1 ההיתר ליהנות מכבוד תורה אשר לפי דעתי נלמד מן הנצרות, שהפכה את הפקת טובות ההנאה ועושיק ההמון "בשם הדת" לאמנות; **א.2** ביטול כל עולם המחשבה של דת האמת ומחיקתו מספרי הדת לחלוטין, עד שמצוות כמו ידיעת השם וייחוד השם הפכו להיות בגדר כפירה בעולם הדתי האשכנזי. ביטול עולם המחשבה הפך את דת משה הנפלאה ומלאת החיים לאפורה חולה ועבורה, בהיותה עתה כלי הלכתי-טכני חסר מעוף ונעדר רוממות המחשבה של דת האמת.

ב ביטול עולם המחשבה של דת האמת הוא גם הסיבה השנייה לנגע מגמת ההחמרה ההולך וגובר. דת משה נשענת על שתי רגליים: רגל המחשבה ורגל ההלכה, רגל ההלכה היא אף המבוא והשער לתכלית האדם היהודי בעולם הזה – לידע את ה' יתעלה ככל יכולתו.

פוסקי ופרשני אשכנז וההולכים בעקבותיהם, מאז ביטולם את עולם המחשבה היהודי לחלוטין וקטיעת רגל המחשבה מדמותם הרוחנית, עומדים רק על רגל אחת היא רגל ההלכה. וכמו אדם שעומד על רגל אחת עמידתם איננה יציבה, ובסתר ליבם חשים הם היטב את עמידתם הרוחנית הרעועה. בשל עמידתם הרוחנית הרעועה, הם הרגישו ומרגישים צורך עז שהולך ומתעצם, למלא את ריקנות נפשם מדעת ומהשקפות נכונות, בחומרות על גבי חומרות, כאותו אדם שמבקש לחזק את עמידתו על רגל אחת בעבותה ובהשמנתה.

ברם, כל ניסיונותיהם לעבות את רגלם היחידה שנותרה ולחזק את עמידתם הרוחנית, משיגה את המטרה ההפוכה, ועמידתם לא רק שאיננה מתחזקת היא מתערערת עוד ועוד. מפני שגם הרגל ההלכתית הבריאה שהייתה להם, איננה אותה רגל, והיא חולה עתה מרוב ניפוחה ונפיחותה.

ה. התקפת רס"ג על עורכי הרפורמות בדת משה

רס"ג תקף בעוז את הקראים על הרפורמות הקשות שהם ערכו בדת משה, ודבריו מתאימים באופן מפליא גם למגמת ההחמרה בעולם החרדי, וזה לשונו בפירושו למשלי (עמ' לח) על הפסוק "לְהִצִּילָךְ מִדֶּרֶךְ רָע מְאִישׁ מְדַבֵּר תְּהַפְּכוֹת" (ב, יב):

"והנה ממה שבאר החכם [=שלמה המלך], שזה יהיה מפירות החכמה שבעליה ישנא את אנשי הרע [...], [=פסוקים רבים עוסקים בשנאת הצדיק לאנשי הרע: "אַהֲבֵי ה' שְׂנֵאוּ רָע" (תה' צז, י); "עֲשֵׂה סֻטִים [=מעשי הסוטים מדרך האמת] שְׂנֵאתִי [למען] לֹא יִדְבַק בִּי" (שם קא, ג); "מִפְקוּדֵיךְ אֶתְבוֹן עַל בֶּן שְׂנֵאתִי כָּל אֲרֻחַ שְׁקֵר" (שם קיט, קד); "סַעֲפִים [=בעלי התככים, מי שאין תוכו כברו, חסרי המצפון, המתראה לכאן ולכאן, פוסח על שתי הסעיפים" (מרי בהע' שם)] שְׂנֵאתִי וְתוֹרְתְךָ אֶהְבֵּתִי" (שם, קיג); "כָּל אֲרֻחַ שְׁקֵר שְׂנֵאתִי" (שם, קכח); "שְׁקֵר שְׂנֵאתִי וְאֶתְעֵבָה" (שם, קסג); "דִּבֵּר שְׁקֵר וְשָׂנֵא צְדִיק" (מש' יג, ה)].

[וממשיך רס"ג ואומר:] אמר בהם [באנשי הרע]: 'לְהִצִּילָךְ מִדֶּרֶךְ רָע מְאִישׁ מְדַבֵּר תְּהַפְּכוֹת', [והנה ראשית מה שיתעב [החכם] ממעשיהם [של אנשי הרע]:

אם הנהיגו מנהג רע או קבעו שיטה רעה שהשכל מתנגד לו [=מי שמכיר מעט את הרפורמות שעשו חכמי אשכנז בדת משה, יבין עד כמה מנהגיהם רעים ועד כמה השכל מתנגד לשיטותיהם, ולעתים אני עומד משתומם ורק שלוש מלים מהדהדות במוחי: "מהי הַשׁוֹטוֹת הזו?!"], וכל שכן אם עם זאת רבה יגיעתו [=כמה מייגעות ומיוגעות החומרות הרבות שחכמי יועצי אשכנז הוסיפו לדת משה], **שהם מייגעים את הנוהים אחריהם ומענים אותם בלי תועלת ואף גורמים בכך נזק [!]**

ובשני הדברים יחד אמר ה' על הגויים [ועל הישראלים שמחקים את הגויים]: **וַיִּגְעוּ עַמִּים בְּדִי רִיק** [יר' נא, נח], זו השיטה רבת היגיעה שאין בה רוע [=שאינה משבשת את יסודות הדת המחשבתיים והמידותיים]. ואחר כך אמר: **וְלֹאֲמַיִם בְּדִי אֲשׁ וַיַּעֲפוּ** [שם], זו השיטה רבת היגיעה המוזרה בשכל [שיש בה רוע, אשר משבשת את יסודות הדת כגון ידיעת השם וייחודו, ומעוותת קשות את חוקי התורה המאוזנים בחכמה אלהית]. וממידותיהם המוזרות הם התהפוכות, אמר בזה: **מֵאִישׁ מְדַבֵּר תְּהַפֹּכֹת** [ובימינו רוב הרבנים האשכנזים ועבדיהם הנרצעים ואולי כולם, למדו את הרע והרשע מאנשי הדת הגויים נעדרי האמת, ומתאמים את פסקיהם הלכותיהם והשקפותיהם לתועלתם הפוליטית ולהשגת הבלי העולם הזה].

הממסד הרבני ששולט בדת משה באלף השנים האחרונות, **אינו מסוגל לתקן את עצמו מבלי שלמעשה יחסל את עצמו**. מכאן נובעת מבוכתם ועקשנותם להמשיך וללכת בדרך בה הלכו במשך כל השנים – ולהמשיך וללכת בה עד הלום! כל שנותר לנו הוא לשאת עינינו לנבואת ירמיה על הגויים (טז, יט), שלא תיתכן קיומה במעגלים החיצוניים טרם קיומה במעגלים הפנימיים בעם-ישראל: **"ה' עֲזָי וּמְעַזִּי וּמְנוֹסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלַי גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאֲפֹסֵי אֶרֶץ וַיֹּאמְרוּ אֶךְ נִשְׁקֶר נִחְלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וַאֲיִן בָּם מוֹעִיל"**.